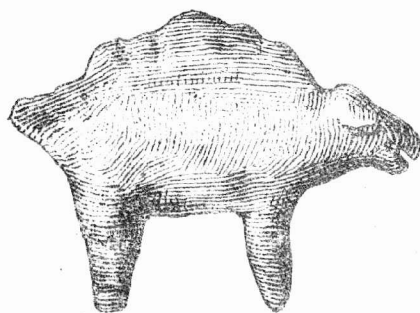

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
pobočka v Brně

přehled
výzkumů
1959

BRNO 1960

PD 1520/1959 (1960.)

23243/60

P ř e h l e d v ý z k u m ů 1959

- Vydává: Archeologický ústav ČSAV, pobočka v Brně,
Stalinovy sady 19/23.
- Odpovědný redaktor: dr. Josef Poulík.
- Výkonný redaktor: dr. Jiří Říhovský.
- Redaktor: dr. Anna Medunová.
- Překlady: prom. hist. R. Tichý a E. Tichá.
- Kresby: Jaroslav Jaša.
- Na titulní stránce: Hliněná figurka z pohanského obětiště
v Mikulčicích.
- Vydáno jako rukopis - 300 kusů - neprodejná.

Výzkum na Starých Zámčích u Líšně v roce 1959.

Čeněk Staňa

Terénní práce na Starých Zámčích u Líšně v roce 1959 se zaměřily na dokončení výzkumu ploch odkrytých v předcházejících letech a na zjištění způsobu napojení příčné hradby s příkopem na vnější opevnění na severní straně hradiště. Při jižním profilu čtverců v pásu V jsme vyhloubili odlehčovací sondu, která potvrdila, že z vyvýšeniny nad severním svahem ostrožny těsně před příčnou hradbou byla půda po celé tisíciletí splachována, takže orba v posledních 100 letech zničila všechny stopy po osídlení. Pod 20-30 cm mocnou vrstvou ornice jsme ve všech úsecích sondy narazili na štěrkové podloží, do něhož se zahluovalo jen několik málo kulových či jiných drobných jamek s omšelými střepey slovanskými nebo staršími.

Naši pozornost znovu upoutal velký slovanský objekt ve čtvercích MM-XI, NN-XI /1/. Na konci výzkumu v roce 1958 jevila se vrstva v hloubce asi 200 cm pod povrchem i při stěnách na rozloze asi 400 x 400 cm jako sterilní. Poněvadž však rozblácený terén nedovoloval učinit konečné rozhodnutí, nechali jsme objekt přes zimu otevřen. Při očištění jámy na počátku letošního výzkumu se v jižní polovině domnělého dna ukázala nepatrná do červena propálená skvrna. Když jsme úroveň dále snižovali, propálená skvrna se zvětšovala a červená, silně propálená, štěrkovitá vrstva se rozšiřovala i pod žlutou, na pohled sterilní, štěrkovitou a slínovitou vrstvou, na západní straně ústila v destruktci hlinité pece, východním směrem nás přivedla k zuhelnatělým trámům konstrukce stěn. Při dalším odkryvu jsme zjistili, že zdánlivě sterilní žlutka kolem stěn jámy je ve skutečnosti destruktci kompaktní hlinité výplně mezi dřevěnými stěnami příbytku a stěnami nepravidelně obdélníkové jámy, vyhloubené do sterilního podloží.

Jde o obdélníkový zemnicový příbytek. Do jámy o rozměrech 570 x 400-440 cm /podélná osa orientovaná ve směru západ-východ/, hluboké asi 275 cm pod dnešním povrchem /cca 250 cm ve sterilním podloží/, byl postaven dřevěný srub, pravidelně obdélníkový, 440 cm dlouhý a 325 cm široký. Dřevěné stěny se v zuhelnatělém stavu velmi dobře dochovaly místy až do výše 85 cm /západní stěna/, větší počet trámů ze stěn jsme našli v zásypu zemnice. Dno jámy se od dřevěných stěn do středu sklánelo. Prohlubení byla vyplněna drobnými kameny, /leží přímo na sterilním podloží/, na nichž spočívala dřevěná podlaha, jak svědčí zbytky zuhelnatělého dřeva přilepené bezprostředně na kamenech a vytvářející při stěnách srubu černý, uhlíkový povlak na podložní žlutce. Dno uvnitř příbytku mezi kameny a nad nimi pokrývala maximálně 10 cm silná sypká, šedá, popelovitá vrstva, nad ní se rozprostírala hrudkovitá vrstva do červena propálená, ztenčující se paprskovitě od destruktce hlinité, patrně kopulovité pece v jihozápadním rohu chaty. V zásypu objektu jsme našli jen malé množství drobných střepů, které

dovolují datovat zemnici do 10. století.

Zemnice ze čtverců MM/NN-XI zaujímá zvláštní místo mezi příbytky, jež jsme dosud na Starých Zámcích odkryli, a to především svou hloubkou, kterou se řadí k nejhlubším staroslovanským obydlím. V zemnicích se často setkáváme se stopami po dřevěném obložení stěn, které bylo přidržováno kůly, srubová konstrukce stěn je však neobvyklá /2/. Přestřešení, pravděpodobně sedlovou střechou, se opíralo o zem vně jámy a zčásti snad také o stěny srubu /nenašli jsme žádné stopy po kůlech/.

Ostrožnu, jež tvořila vnitřní areál hradiště v době velkomoravské, rozdělila na počátku 10. století asi uprostřed její zvýšené části příčná hradba s příkopem na východní straně. Destrukce kamenné zdi se stopami vnitřní dřevěné konstrukce odkrytá v roce 1953 v sektorech A a B probíhala přibližně ve směru severovýchod - jihozápad. V roce 1959 jsme otevřeli sektory D a N východně od pásů z roku 1953, abychom zjistili další průběh hradby na severní straně hradiště a poznali, jak byla příčná zeď napojena na vnější opevnění. - Příčná hradba se v severním úseku odchýlila od směru vytyčeného výzkumem v roce 1953; obrátila se obloukem k severozápadu, takže jsme vlastně našli to, kde dosedala na vnější opevnění /čtverec A-0/, prokopali již v uplynulých letech. Kamenná zeď s druhotně použitou maltou, zapuštěná do hlinité navážky při komorové hradbě odkrytá ve čtvercích B-0 a C-0, vznikla nepochybně současně s příčnou hradbou. V místě dotyku příčného a vnějšího opevnění stála pravděpodobně věž /3/. Keramický materiál, získaný mezi kameny destrukce příčné hradby a poč. nimi, je většinou zhotoven z hlíny s pískem a s vydatnou příměsí tuhy; potvrzuje zařazení tohoto opevnění do III. fáze slovanského osídlení na Starých Zámcích, to je do 10. století /4/.

Z objektů otevřených při průzkumu příčné zdi s příkopem, jenž ve čtvercích D-III a D-IV dosahoval hloubky sotva 50 cm pod dnešním povrchem, stojí za zmínku jen jáma v severovýchodní čtvrtině čtverce D-V. Zařezávala se na ploše asi 260 x 200 cm /podélná osa ve směru severojižním/ do kamenné destrukce hradby v příkopu. V její jižní části jsme odkryli oválnou píčku /90 x 70 cm/, jejíž dno, ležící asi 25 cm nad sterilním podloží, bylo hladce vymazáno a do červena vypáleno. Tento objekt poskytl bohatý keramický materiál, zhotovený téměř výhradně z tuhového materiálu, a stříbrnou minci - český denár s rukou a kaplicí z 10. století /patrně Boleslava II./ . Je to druhý nález českého denáru z 10. století na tomto hradišti /5/. Jistě nechybíme, budeme-li vidět v této skutečnosti doklad pro styky oblasti Starých Zámků s českým prostředím na sklonku 10. století. Velký historický význam má boleslavská mince v objektu, který stál na destrukci vnitřního - mladšího opevnění, neboť naznačuje možnost, že hradiště Staré Zámky jako opevněné středisko zaniklo před rokem 1000, tedy dříve než dochází k dalekosáhlé Břetislavově reorganizaci správy moravské /6/. Z archeologického hlediska je denár s poměrně velkým množstvím jednotného keramického materiálu důležitým vodítkem chronologickým /7/.

Průřez hradbou po svahu při západním profilu čtverce A-O odhalil další stopy destrukce s masivními vápencovými kameny pod základem slovanské komorové hradby, které pravděpodobně souvisí, jak jsme se zmínil již v Přehledu výzkumů 1958, str. 70, s opevněním Starých Zámků v mladší době bronzové.

Sonda při jižním profilu pásu X v úsecích PP až YY prokázala bohaté eneolitické osídlení i na snížené části vnitřního areálu hradiště /vně plochy ohrazené v pozdní době kamenné příkopem /8/ a přinesla zajímavou starší slovanskou keramiku. V úseku VV-X sonda prořízla 100 cm pod povrchem hlubokou eneolitickou jámu, z níž jsme získali větší množství zuhelnatělého dřeva. Východněji v témže úseku se při severním profilu zahlubovala cca 180 cm pod dnešní povrch slovanská zásobnicová jáma, na půdorysu okrouhlá, měřící v průměru 180 cm. Do hloubky 130 cm se nálevkovitě zužovala na průměr 80 cm, níže se kuželovitě rozvířala a při dně měla v průměru 125 cm. S jednodušší slovanskou zásobnicovou jámou jsme se setkali v úseku RR-X. Jáma byla na půdorysu okrouhlá, měřila v průměru 100 cm, a dosahovala hloubky až 140 cm pod dnešním povrchem. Tvar měla nepravidelně vakovitý. Její výplň tvořila sypká šedohnědá hlína s nečetnými uhlíky, střepy, zvířecími kostmi a s drobnými vápencovými kameny. - V úseku YY-X při západním kraji jsme obnažili těsně pod ornicí kamenný krb; jeho stěny východní a západní byly vytvořeny velkými plochými kameny, na boku postavenými /v. 30 a 40 cm/. Severní stěna se dochovala jen do výše 20 cm nad dno topeniště, které tvořily ploché kameny. Dno pokrývala do oranžova propálená, syká vrstva popele a hlíny. Krb patrně patřil ke slovanskému příbytku, jehož půdorys zničila orba. /Rozměry krbu: 80 x 70 cm; ústí na jižní straně./

V roce 1959 byla uzavřena první etapa terénních prací na Starých Zámcích u Líšné, zahrnující 9 výzkumných sezon, a to v letech 1948, 1949 a 1953-1959 /9/. Dosavadní výzkum přinesl určité poznatky o vývoji slovanského osídlení na tomto hradišti, o opevnění, o obydlích i o řemeslných objektech, byla prozkoumána část pohřebiště na prvním předhradí. Početný je rovněž keramický, železný a kostěný inventář, takže je možno podrobným zpracováním dosažených výsledků a jejich kritickým zhodnocením přispět k poznání života starých Moravanů, přiložit aspoň malý článek k hlubšímu pochopení zákonitostí historického vývoje. Závěry budou pak základnou pro další terénní výzkum.

P o z n á m k y :

- 1/ Srovn. Přehled výzkumů 1958, 70-71.
- 2/ Srubová konstrukce je častá u chat částečně do země zapuštěných - u t.zv. polozemnic, kde se stěny zvedají nad zem. Pět takových příbytků jsme odkryli na Starých Zámcích v řadě podél příčné hradby /tyto nálezy budou uveřejněny v Památkách archeologických LI 1960/.

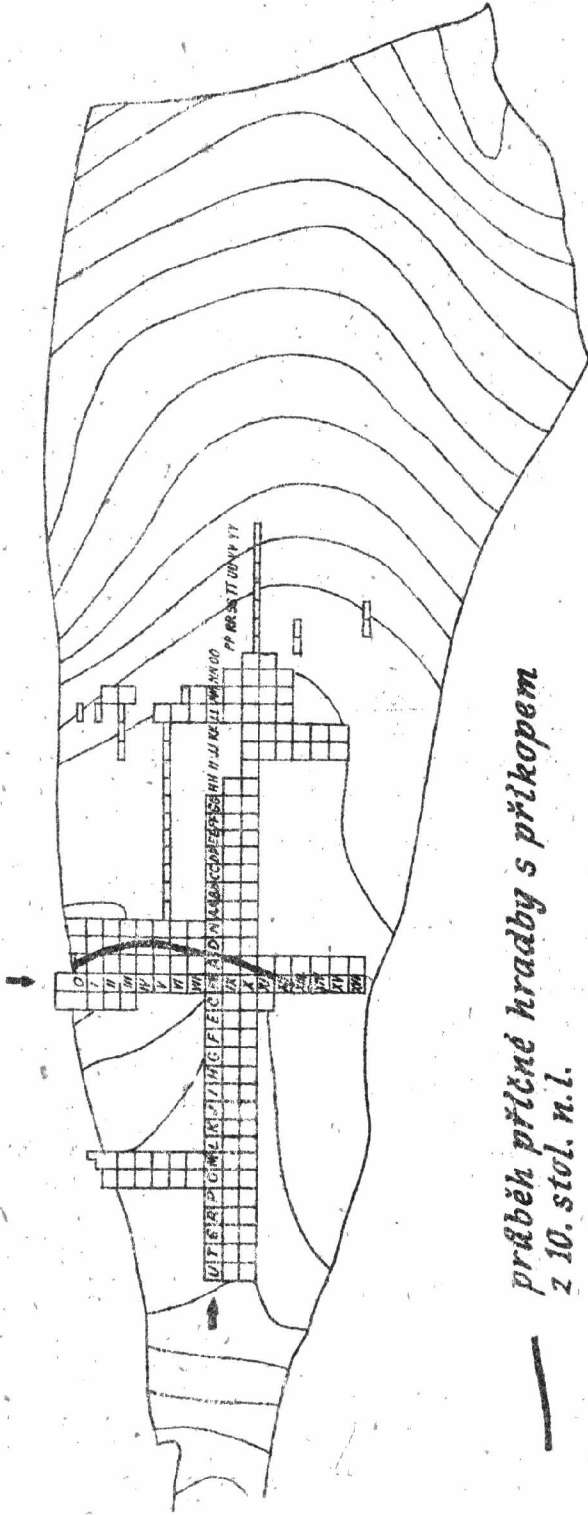
- 3/ Viz Přehled výzkumů 1958, 70.
- 4/ Rozdělení slovanského osídlení na Starých Zámcích na čtyři fáze zdůvodňuji v práci Slovanské obytné objekty na hradišti Staré Zámky u Líšně, Pam. arch. LI. 1960.
- 5/ První pochází z výzkumů dr. M. Kříže před rokem 1893 /lit. Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, II 1956, 54/. Další denár Boleslava II. z druhé poloviny 10. století pochází z nedalekých Velatic /l.c.; 54/.
- 6/ Plný dosah této skutečnosti poznáme až po zjištění úlohy nižinného hradiště v Rajhradě.
- 7/ Rozbor keramického materiálu by přesáhl rámec této zprávy. Odkládám jej do připravované kandidátské práce.
- 8/ Srovn. zprávy A. Medunové-Benešové v Přehledu výzkumů 1957, 23-24 a 1958, 18.
- 9/ V letech 1948, 1949 a 1953-1955 se výzkum prováděl pod vedením ředitele AÚ ČSAV, odb. v Brně, dr. J. Poulíka. Od roku 1953 se podíleli na pracích také členové ústavu, zejména dr. A. Medunová-Benešová, prom. hist. K. Ludíkovský /v roce 1954/ a referent, který byl od r. 1956 pověřen vedením slovanského výzkumu. Výzkum eneolitické osady od roku 1953 řídí dr. Medunová.

- - - - -

Grabung auf Staré Zámky bei Líšně im Jahre 1959. Mit der heurigen Ausgrabung war die erste Etappe der Terrainarbeiten auf dem hiesigen Burgwall abgeschlossen, die 9 Grabungssaisonen dauerten, um die bisherigen Ergebnisse auch theoretisch verarbeiten zu können. Aus den Funden vom Jahre 1959 ist es notwendig, vor allem das slawische rechteckige Grubenhaus hervorzuheben: in einer regelmässigen Grube im Ausmasse von 570 x 400-440 cm, die 275 cm unter der Oberfläche liegt, war ein Blockhaus auf einer Fläche von 440 x 325 cm erbaut (die Längsachse ist von Westen nach Osten orientiert); die verkohlten Wandbalken blieben stellenweise in der ursprünglichen Lage bis zu einer Höhe von 85 cm erhalten. In der südwestlichen Ecke der Wohnstätte befand sich die Destruktion eines tönernen Backofens; der mit kleinen Steinen ausgefüllte durchbogene Boden war mit einem Holzfussboden überdeckt. Das geringe keramische Material gestattet uns dieses Grubenhaus in das 10. Jahrh. zu datieren.

Es wurde die Ausgrabung der Nordseite des querliegenden Wallles mit dem Ringgraben aus dem 10. Jahrh. beendet, der sich bogenförmig nach NW wand und auf die äussere Befestigung beim Turme in der Wehranlage aufsass. (vergl. Přehled výzkumů 1958, S. 72). Die Befestigung der Landzunge verfiel scheinbar am Ende des 10. Jahrh., wie eine silberne Münze Boleslavs II. bezeugt (967 bis 999), die aus einem Objekte stammt, das in die Destruktion des jüngeren Wallles eingetieft war.

Tab. 21.

— průběh příčné hradby s příkopem
z 10. stol. n.l.

Staré Zámky u Lišně. Slovánské hradiště.

Plocha odkrytá v letech 1953 - 1959

1:2000